

דָּרֶךְ הַנֶּשֶׁר בְּשָׂמִים, דָּרֶךְ נַחֵשׁ עָלַי צוֹר...
(משלי ל, יט)

ביום כ"ג במר-חשון שנת ה'תשע"ט, המתפללים
בכותל המערבי נדהמו לראות **נחש זוחל בין
האבנים.**

לוכד נחשים שהגיע למקום תפס את הנחש
מסוג זעמן שאינו ארסי. והשקט שב למקומו.

נְתִיבֵי עֵם

(ב) סימן שטז. סעיף י. **נחש** ועקרב במקום שאינם ממיתים.
(א) הרמב"ם והטור העתיקו הברייתא (בשבת קכ"א) כצורתה: חמשה נהרגים
בשבת ואחד מהם, **נחש** שבא"י.

(ג) ומוכרחים לומר, דהיינו חוץ מירושלם.
(ד) שהרי שנינו (אבות פ"ה): לא הזיק נחש ועקרב בירושלם מעולם. וכפי המפורש
(ה) במדרש שמואל¹ (ממהר"ש אוזיידה): מלת "לעולם" באה להורות, גם בזמן שאין
ביהמ"ק קיים. (ו) וכן העידו לפני הג' בעל תפ"ש בפיה"מ.
(ז) א"כ קשה, דאמרינן בדוכתי טובא: (ח) "תנא בא"י קאי", ואיך פסיק ותני בברכות
ל': "אפילו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק", והרי הנחש נהרג בשבת אפילו לא רץ
אחריו?

(ט) וראיתי להאה"ח שתי משם מהרח"א, דהיכא דכרוך על עקבו ולא הזיק, מוכח
דאין כוונתו להזיק. (י) וכן תי' הרש"ש² בנימוקיו שם³.
(יא) ולפי פירוש התשב"ץ בספרו 'מגן אבות', דמה שלא הזיק נו"ע⁴ בירושלם, ה"ד
בזמן ביהמ"ק, מפני השכינה שהייתה שורה שם,
(ב) משא"כ בזמננו, ירושלים כשאר ערי א"י.

עָלַי נְתִיבִים

(א) שנינו בברייתא⁵: חמשה מזיקין נהרגין בשבת, משום שהם עלולים להרוג, ואחד
מהם "**נחש** שבארץ ישראל".

טור⁶: ה' נהרגין בכל ענין שמועדין להזיק... ו**נחש** שבא"י וכלב שוטה בכל מקום.
וכן פסק הרמב"ם⁷: חיה ורמש שהן נושכין וממיתין **ודאי**, כגון: זבוב שבמצרים...
ונחש שבא"י וכלב שוטה בכל מקום, **מותר להרגן בשבת כשיראו.**

¹ על מסכת אבות ה, ד. שם המחבר: **שמואל בן יצחק די אוזיידא**. (1545 – 1604) היה ראש
ישיבה, מקובל ומחבר ספרים שחי בצפת. מתלמידיו הראשונים של האר"י, וחברו של הרמ"ק.

² **רבי שמואל שטראשון** - נולד בשנת תקנ"ד (1794), נפטר בשנת תרל"ב (1872).

³ על מסכת שבת דף קכא עמוד ב.

⁴ ר"ת: נחש ועקרב.

⁵ תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכא עמוד ב.

⁶ אורח חיים הלכות שבת סימן שטז.

⁷ הלכות שבת פרק יא הלכה ד.

(ב) השו"ע חילק בין - חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי, נהרגים בשבת אפילו אין רצין אחריו; לבין - שאר מזיקין, כגון: **נחש** ועקרב מקום שאינם ממיתין, אם רצין אחריו - מותר להרגם; ואם לאו - אסור.

(ג) כוונתו, שאין נחש מזיק בירושלים והדין האמור לעיל נאמר על שאר ערי ישראל. וראיתו מדברי המשנה להלן.

(ד) במשנה⁸ נאמר: עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש... **ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם**, ולא אמר אדם לחברו: "צר לי המקום שאלין בירושלים".

(ה) זו"ל: וכן אפשר בענין הזיק הנחש ועקרב אמר "שלא הזיק בירושלים מעולם" כלומר, **ואפילו בזמן שלא היה ביהמ"ק קיים לא הזיק, כי קדושת הארץ לבד היתה כדאי להציל מנזק נחש ועקרב...**

(ו) תפארת ישראל⁹ בתחילה פירש: אף שמצויים שם (נחש ועקרב), לא הזיקו. ואח"כ מביא מה שסיפרו לו ב' בני תורה שבאו משם זה שלא בפני זה, **שגם עכשיו לא נשמע שניזק אדם שם מאלה**, רק לעיתים רחוקים.

(ז) הקושיה - ע"פ מ"ש במשנה¹⁰: ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. וביאורו: העומד בתפילה, אפילו נחש כרוך על עקבו, לא יפסיק בדיבור את תפילתו. דברי משנה זו לא עולים בקנה אחד עם האמור בברייתא דלעיל, שנחש נהרג בשבת כי נחשב כמזיק ואפילו לא רץ אחריו, ואם כך עליו להפסיק את תפילתו?

(ח) "תנא **בארץ ישראל קאי**" ביאורו: התנא נמצא בא"י ומדבר על המציאות שלפניו, ואם כך נחש בא"י נחשב כמזיק ומדוע לא יפסיק את תפילתו?

דוגמאות לעיקרון זה:

- ¹¹תנא **בארץ ישראל קאי**, דזרעי ברישא והדר כרבי. וביאורו: התנא נמצא בא"י ושם האדמה קשה יותר מאשר בבבל ולכן חורשים את האדמה פעמיים, לפני הזריעה ואחריה, כדי לכסות את הזרעים ולשקעם לתוך האדמה.
- ¹²תנא **בארץ ישראל קאי**, דכתיב: "למטר השמים תשתה מים"¹³. וביאורו: התנא השונה את המשנה היה נמצא בא"י, ושם לא צריך להשקות הזרעים, משום שירד מטר ומשקה אותם.

(ט) תשובה לקושיה הנ"ל מביא הנתבי-עם מדברי 'ארץ חיים'¹⁴ שמביא בשם רבי חיים אבולעפייא¹⁵ ושם הוא מחלק כך:

⁸ מסכת אבות פרק ה משנה ה.

⁹ על המשנה שם אות כו ד"ה ולא הזיק נחש ועקרב. **רבי ישראל ב"ר גדליה ליפשיץ** נולד בגרמניה בשנת תקמ"ב (1782). התפרסם בגאונותו וצדקותו. נפטר בשנת תרכ"א (1860).

¹⁰ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד ב.

¹¹ תלמוד בבלי מסכת שבת דף עג עמוד ב.

¹² תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יט עמוד א

¹³ דברים יא, יא: וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ, אֶרֶץ הַרִּים וּבְקַעַת, **למטר השמים תשתה מים**.

¹⁴ **רבי חיים בן מנשה סתהון**, 1874-1916 או"ח סימן שטז, סעיף י.

¹⁵ נולד בשנת ת"ך (1660), נפטר בשנת תק"ד (1744) מתוך ספרו **מקראי קודש** הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ו הלכה ט.

אם הנחש הגיע למדרגה זו שכרוך על עקביו ולא הזיק, אמרינן דאין כוונתו להזיק, ולכן **לא יפסיק**, משא"כ אם הנחש רץ אחריו והגיע אליו, חיישינן שיזיקהו, ולכן **יפסיק**.

ובזה יתורצו המשנה והברייתא :
המשנה בברכות מדברת על נחש שכרוך על עקבו – ולכן **לא יפסיק**,
והברייתא בשבת מדברת על הנחש מהמזיקים הנהרגים - דהיינו שרץ אחריו ומגיע אליו – ולכן **יפסיק**.

בדרך זו מבאר הצ"ח¹⁶ את דברי הירושלמי¹⁷: ר' אילא אמר: לא אמרו אלא כרוך, אבל אם היה מרתיע ונבא כנגדו, הרי זה מסתיר (זז) מלפניו ובלבד שלא יפסיק את תפילתו.

ויש לפרש החילוק הזה, דכל נחש דרכו מן הסתם להזיק, כדכתיב: "הוא ישופך ראש, ואתה תשופנו עקב"¹⁸, אלא **שאם הוא כבר כרוך על עקבו ולא הזיק שוב לא יזיק**, שהרי רואים אנו שנחש זה אין דרכו להזיק מדלא הזיקו תיכף.

וכך הם פירוש דברי הירושלמי: לא אמרו אלא כרוך – פירוש, שכבר הוא כרוך ולא הזיקו, לכן שוב לא חוששים אנו שיזיק; אבל אם היה מרתיע ונבא כנגדו, שעדיין לא הגיע לעקבו אלא שבא עכשיו כנגדו, חוששים אנו שמן הסתם כשיגיע אליו יזיק, לכך פוסק.

(^א) וז"ל: וצריך לחלק דכרוך על עקבו שאני.

(^א) מגן אבות לרשב"ץ¹⁹ וז"ל: ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים, **זה היה לעולם**. ואעפ"י שהנחש בירושלים היה ממתית²⁰, כלומר יכול להמית, מ"מ זה לא קרה, מפני השכינה שהיתה באותו מקום, ע"י זכותן של ישראל.

(^ב) לפי פירוש התשב"ץ מסכם הנתיבי-עם, שכיום שחרב בית מקדשנו, ירושלים דינה כשאר ערי ישראל לענין זה.

ויה"ר שנזכה שתחזור שכינה למקומה ויבנה בית מקדשנו בב"א.

אברהם תורגמן, אפרת

¹⁶ ציון לנפש חיה, **רבי יחזקאל בן יהודה לנדא**, הנודע ביהודה, נולד בשנת ה"א תע"ג (1713) בפולין, ונפטר בשנת ה"א תקנ"ג (1793). צ"ח מסכת ברכות דף לג עמוד א.

¹⁷ ברכות פרק ה הלכה א.

¹⁸ בראשית ג, טו.

¹⁹ פירוש למסכת אבות. רבי שמעון בן צמח דוראן, בעל ספר התשב"ץ. נולד באי מיורקה (ע"י ספרד) בשנת ה"א קכ"א (1361) ונפטר בעיר אלג'יר בשנת ה"א ר"ד (1444).

²⁰ כמו שנזכר בפרק כל כתבי - שבת קכא ב. שהנחש נהרג בשבת, ואין הבדל בין ירושלים לשאר מקומות בא"י.